

УДК 371.15+371.13+372.3+37.036

ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Лесіна Т.М., к. пед. н.,
доцент кафедри загальної педагогіки,
дошкільної та початкової освіти
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті порушено проблему вдосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу, зокрема, в аспекті їх конструктивної діяльності щодо розвитку соціальних навичок у дошкільників. Зроблено спробу розширити наукові уявлення про феноменологію «соціального» в дитині дошкільного віку. Представлено домінуючі стратегії формування у студентів ВНЗ здатності до успішної професійної діяльності в окресленій сфері.

Ключові слова: *майбутній вихователь дошкільного навчального закладу, дошкільник, соціальні навички, соціальна дія.*

В статтю затронута проблема совершенствования профессиональной подготовки будущих воспитателей дошкольного учебного заведения, в частности, в аспекте их конструктивной деятельности относительно развития социальных навыков у дошкольников. Сделана попытка расширить научные представления о феноменологии "социального" в ребенке дошкольного возраста. Представлены доминанты стратегии формирования у студентов ВУЗа способности к успешной профессиональной деятельности в обозначенной сфере.

Ключевые слова: *будущий воспитатель дошкольного учебного заведения, дошкольник, социальные навыки, социальное действие.*

Lesina T.M. READINESS OF FUTURE EDUCATOR TO DEVELOPMENT OF SOCIAL SKILLS OF CHILDREN AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The problem of perfection of professional formation of future educators of preschool educational establishment is examined in the article, in particular, in an aspect of structural activity in relation to development of social skills for preschool children. An attempt to extend scientific ideas about the phenomenology of „social” in a child preschool age is done. The strategy of forming to the students of higher school of capacity for successful professional activity in the outlined sphere. is presented in the article.

Key words: *future educator of preschool educational establishment, preschool child, social skills, social action.*

Постановка проблеми. Для сучасних наукових уявлень про феноменологію здатності вихователя дошкільного навчального закладу до компетентного розв'язання усієї сукупності новопосталих завдань, пов'язаних із соціальним та особистісним розвитком дитини дошкільного віку, є характерним, насамперед, накопичення значного наукового фонду. Він віддзеркалює результати досліджень здатності вихователя до різних аспектів професійної діяльності: працювати у комунікативному просторі (А. Богуш, Ю. Руденко, І. Тодорова), забезпечувати наступність передшкільної і початкової ланок освіти (Л. Ковшар, В. Ликова), здійснювати педагогізацію сім'ї-родини (Т. Вороніна, Т. Жаровцева), реалізовувати у фаховій діяльності наявний творчий потенціал (О. Листопад, В. Лисовська), розв'язувати локальні виховні проблемні питання екологічного змісту (Н. Гавриш, Г. Тарасенко), економічної спрямованості (Н. Грама, К. Крутій), оздоровлювально-дозвіллевого

характеру (Н. Маловецька, Т. Поніманська), здійснювати управління розвитком дошкільної освіти в регіоні (В. Лаппо, Л. Пісоцька), спрямовувати різновиди діяльності дошкільників, зокрема й у різновікових групах (Ю. Волинець, Г. Кавиліна, Г. Кіт) та ін. З урахуванням результатів досліджень сектора дошкільної освіти України (проведені у 2013 р. Європейською асоціацією за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»), якими було встановлено брак установ дошкільної освіти, активізувалася практика створення приватних дошкільних навчальних закладів. Зокрема, резонансним виявився досвід інтенсивної підготовки дошкільнят до школи у с. Крячки Васильківського району Київської області, де створено приватний дошкільний навчальний заклад «Капітан» (на 25 осіб); конструктивним визнано й досвід Луганщини, де запроваджено проект «Материнська школа» [1]. А в таких дошкільних установах специфічним є й особистісно-професійне призначення вихователя.

Водночас ще й досі не склалось цілісного наукового уявлення про здатність вихователя розвивати дитину дошкільного віку як суб'єкта соціальної дії; недооціненою залишається роль вищої школи – основного етапу професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу у вищеокресленому ракурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналітична робота, проведена нами щодо «поля цінностей» дитини дошкільного віку, стану її соціального здоров'я, сформованості соціальних навичок та професійної підготовленості вихователя реалізовувати педагогічний вплив на означені особистісні якості, засвідчує, що окреслені аспекти вивчались дослідниками в певному контексті. Так, проблема формування у дітей дошкільного віку ціннісних орієнтацій аналізувалась дослідниками (І. Карабаєва, С. Ладивір, Т. Піроженко, Л. Соловійова, Л. Токарева, О. Хартман) на методичному рівні в ракурсі базових цінностей дошкільника. Цікавими нам видається не лише визначене «поле цінностей» старших дошкільників (хоча й найкращу обізнаність діти показали, аналізуючи поняття «гроші», «здоров'я», «дружба»), а й встановлений дослідницьким шляхом такий факт: навіть знана й значима для дитини цінність «не завжди є достатньо дієвою для того, щоб виступити в якості орієнтира її поведінки і навпаки» [2, с. 62]. Отже, актуалізується соціально-педагогічна потреба у поглибленій і системній підготовці вихователя дошкільного навчального закладу в аспекті прицільного і компетентного розвитку в дошкільнят ціннісного ставлення до навколишнього світу (природи, культури, соціуму тощо). Сприяючою обставиною за таких умов вважаємо доробок Т. Величко, де містяться певні дослідницькі дані щодо підготовки майбутніх вихователів до формування ціннісних орієнтацій старших дошкільників.

Здійснено чимало досліджень, в яких безпосередньо або опосередковано розглядається компетентнісний вимір, зокрема, передшкільної освіти (Т. Андрющенко, А. Богуш, С. Сажина, Л. Федорович та ін.). Базовий компонент дошкільної освіти, як відомо, виступає узагальнюючим показником компетентності дитини на етапі її переходу до шкільного навчання; в ньому окреслено і різновид діяльності саме дошкільника, де вона й набуває відповідної компетентності (іграва, рухова, природнича, образотворча та ін.). Якщо ж зважати на найсуттєвіші аспекти елементарного дитячого світогляду, вагу прихильного ставлення до оточуючих, її соціального здоров'я, готовність сприймати

соціальний досвід, то значний і науковий, і практичний інтерес становить доробок тих дослідників, які розширюють наукові уявлення про життєві навички – опанування дитиною тих дій, що знадобляться їй упродовж життя. В цьому плані заслуговують на увагу наукові дослідження О. Савченко, де, зокрема, дошкільне дитинство осмислюється як вік, що має виключні «приховані можливості розвитку». Отож, принципово важливо, вважає науковець, «своєчасно їх підтримувати, бо так закладаються і розкриваються основи багатьох психічних процесів» [3, с. 5]. Саме соціальні навички дитини дошкільного віку є важливими життєвими навичками. Відтак, здатність вихователя їх компетентно розвивати у дошкільнят – запорука їх життєвого успіху.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні шляхів і засобів підготовки студентів, котрі здобувають у вищій спеціальності «Дошкільна освіта», до конструктивної професійної діяльності щодо розвитку дошкільника як суб'єкта соціальної дії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дбаючи про реалізацію у вищій школі педагогічних ресурсів щодо формування професійно-компетентного майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу, доцільно вкотре звернутися до спадщини В. Сухомлинського. Як відомо, педагог-класик стверджував, що об'єктом педагогічної науки виступає система тих педагогічних впливів та явищ, у центрі якої й перебуває особистість [4, с. 41–45]. Отож, вважаємо вагомою обізнаність студентів не лише у феноменології сучасного дошкільного дитинства, а й у тих особистісних новоутвореннях, які мають стати предметом його професійної діяльності.

Зауважимо, що нині дослідники інтерпретують дитинство через дискурси «дитина в контексті», зваживши на доробок науковців, які вивчали історію дитинства (Д. Гітінс, М. Кейлі). Відомим є й намагання дослідити дитинство як концепт, що концентрується на дитині [5]. Як стверджують сучасні науковці, з одного боку, дослідження проблем дитинства і дитини протягом останніх років активізувалося, набуло у більшості країн світу статусу параметра державної політики, а з іншого – домінує визнання дітей суб'єктами суспільних процесів за сприяння переходу від «дискурсу потреб» до «дискурсу прав» [6, с. 146].

Звісно, виходячи зі своєрідності завдань дошкільного навчального закладу як соціальної інституції та враховуючи вікову специфіку дітей дошкільного віку, не можна

«форсувати» формування в них усієї сукупності особистісних якостей, з-поміж яких розглядаємо й активну соціальну позицію. Зі становленням дитини як школяра науковці (зокрема, Р. Арцишевський) пов'язують інтеграцію знань, що є визначальними у формуванні соціальної спрямованості (наприклад, через введення у старшій школі інтегрованого курсу «Світ, людина, суспільство»). Отже, на етапі дошкільного дитинства принципово важливо сформувати ті життєві навички, які забезпечуватимуть дитині успішність протягом життя. З-поміж них чільне місце посідають соціальні навички.

У фаховій літературі вчені-педагоги, характеризуючи навички, активно використовують такі поняття, як-от: «дії», «операції», «прийоми», «уміння». Загальноприйнятою й нині є позиція Ю. Бабанського щодо доречності розводити означені поняття у такий спосіб: діяльність здійснюється за допомогою певних дій, що спричинені ціллю; процес виконання дії називається «операціями», сукупність яких і є предметом діяльності; якщо особистість свідомо оволодіває прийомом, то це і є уміння, а доведення останніх до автоматизму і виступає навичкою. Значним пояснювальним ресурсом характеризується розроблена О. Леонтьєвим концепція [7]. Так, в її контексті уміння виступають як сплав системи знань і навичок особистості.

Англійські вчені (зокрема, Дж. Біннер) на матеріалі проведеного дослідження встановили: недостатньо формувати у дитини вміння, головне сприяти соціальному та особистісному її розвитку як сенсу духовних аспектів життя. Коментуючи отримані лондонськими дослідниками дані, деякі вітчизняні дослідники (зокрема, Л. Смольська) стверджують, що діти, в яких була помітна самоповага, які мали хороші дружні стосунки з іншими дітьми, стали успішними дорослими, які «не схильні до депресії та залежностей».

Відтак, важливо виходити з необхідності урахування ще й такого параметру діяльності особистості: йдеться не лише про дію окремої людини, а й про таку дію в умовах діяльності інших. Маємо розуміти, що означена діяльність передбачає характер «спільної».

Психологічна структура спільної діяльності, за О. Леонтьєвим, включає певні складові: 1) загальну мету, тобто ідеально представлений результат, який бажано було б досягти спільною групою; 2) мотиви, що спонукають до спільної діяльності групи індивідів; 3) дії – ті елементи, які націлені на виконання оперативних і водночас простих завдань сумісної діяльності; 4) результат,

тобто те, що було отримано як «загальний продукт» усіма учасниками [7, с. 9].

Намагаючись представити своєрідність «соціального» у дитини дошкільного віку, варто усвідомлювати, що сучасний дошкільний навчальний заклад як соціальна інституція сприяє розвитку у вихованців спектра соціальних якостей. Це і тип соціального мислення особистості, і соціальна позиція (зокрема, старшого дошкільника), це і соціальна спрямованість загалом. А означені педагогічні поняття не є тотожними. Так, деякі дослідники відносять феномен «соціальна позиція» до внутрішньої структури особистості, що визначає «спрямованість її діяльності та реалізацію особистісних цінностей її діяльності, власних прав і свобод»; до того ж, саме це поняття трактується «як система ціннісних орієнтацій, настановлень та ставлень особистості, які характеризують її як громадянина країни та суспільства» [8, с. 17]. Відтак, лише особистість, яка набула власної соціальної позиції, здатна поєднати особистісні інтереси з інтересами суспільства та усвідомити потреби суспільного прогресу як свої власні.

Маємо зауважити, що саме ціннісні орієнтації становлять порівняно стійку систему спрямованості (формується під впливом соціального середовища) на певну ієрархію життєвих ситуацій (Г. Балл, М. Боришевський, О. Киричук, Є. Подольська та ін.). О. Ямницький стверджує, що саме ціннісні орієнтації – основа мотивів діяльності особистості – є внутрішнім компонентом її свідомості та самосвідомості, тобто виступають як важлива особистісна характеристика, що визначає її аксіологічний потенціал, а цінність – складова ціннісних орієнтацій [9, с. 118–119]. Отож, зазначене дає змогу стверджувати: оскільки ціннісні орієнтації визначають позицію особистості (зокрема й соціальну), у розвивально-виховному процесі дошкільного навчального закладу вони виступають об'єктом професійної діяльності вихователя. Відтак, формуючи у вищій школі професійну компетентність майбутнього фахівця, який здобуває спеціальність «Дошкільна освіта», варто зосередити педагогічні зусилля на здатності студентів розвивати у дошкільників суспільні цінності й форми поведінки в соціумі, заохочуючи їх до участі у соціально корисній діяльності. Цим і скеровується процес накопичення особистісного соціального досвіду вже на етапі дошкільного дитинства. Якщо ж виходити з розуміння виключного особистісно-професійного впливу вихователя на формування аксіологічного потенціалу особисто-

сті дошкільника, сформованість системи ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців виступає передумовою успішного розвитку упорядкованості соціальних взаємодій у вихованців. Відтак, означене виступає як не самоціль для вихователя-практика, а як важливий сегмент його професійної діяльності.

Аналіз довідкових джерел і наукової літератури засвідчує, що «соціально здорова розвинена особистість» здатна вільно, із задоволенням спілкуватися з оточуючими.

Оскільки нині світова наукова спільнота розглядає здоров'я людини як інтегральне динамічне явище, складником якого є соціальне здоров'я, то маємо констатувати його обумовленість не лише соціумом у цілому, а й міжетнічними стосунками. Це вимагає вироблення у дітей дошкільного віку відповідних соціальних навичок, що є життєво значущими. Деякі дослідники (наприклад, В. Василюк) до них відносять і навички ефективного спілкування, і навички розв'язання конфліктів на основі толерантності, і навички уникати небезпечних ситуацій, що провокують асоціальну модель поведінки, і навички спільної діяльності, які базуються на співробітництві, співдружності, співтворчості з ровесниками й іншими суб'єктами просоціальної діяльності, адекватно оцінюючи свій внесок у командну роботу.

У площині зазначеного варто наголосити на значущості ефективної життєдіяльності дитини в багатоетнічному і полікультурному просторі, що характеризує, зокрема регіон українського Подунав'я. Йдеться про таке «надзавдання» вихователя-практика у процесі формування в дошкільнят соціальних навичок: спираючись на науковий доробок (М. Головка, І. Деснова, Л. Кратнова, П. Саух, Ю. Бігунова, Л. Чумак та ін.), у вищеокресленій площині творчо реалізовувати ідею полікультурності, надаючи домінуючого значення світовій, загальнонаціональній, етнічній культурі, дбаючи про усвідомлення дитиною себе як частки етносу, держави, людства.

Отже, дослідники небезпідставно називають і певні критерії «здорової розвинутої особистості». Наприклад, Є. Глива, представник української діаспори в Австралії, називає такі з них: здатність витримувати всі тиски, що спричиняють дискомфорт; здатність виявляти толерантність до «самопроявів інших». Така точка зору, як стверджують деякі й вітчизняні дослідники (зокрема, Л. Смольська), пояснює значущість рівноваги в поведінці дитини між «спонтанним» і «свідомим самоконтролем», тобто підпорядкованість суспільним інтересам.

Існує думка про те, що ознаками професійної компетентності майбутніх педагогів варто вважати, по-перше, прийняття студентом фахової діяльності як сфери самореалізації, тобто сфери, в якій він усвідомлює свої можливості та переконаний в їх наявності; по-друге, здатність представляти в цій діяльності образ, процес та результати досягнень, тобто володіння «орієнтувальною основою» такої діяльності; сформованість необхідних і достатніх складових загальної структури педагогічної компетенції, які вже ним апробовані на власному досвіді розв'язання професійно значущих завдань, а також наявність досвіду їх розв'язання в «проблемних умовах» виконання такої діяльності; по-четверте, рефлексія і самоконтроль власних дій з точки зору критеріїв ефективності [10, с. 40].

Отже, у вищій школі має бути забезпечена педагогічна стратегія, яка орієнтує студентів на такий сегмент їх професійної підготовки: «як» і «для чого» варто залучати дошкільників до соціально значущих дій. І це є принципово важливим аспектом професійної підготовки вихователів в умовах ВНЗ. Можна погодитися з ідеєю деяких науковців (зокрема, Н. Дем'яненко) щодо доцільності розробки контекстно-професійної моделі розвитку компетентності випускника ВНЗ. Отож, суттєвим слід уважати задіяність ресурсів щодо розвитку в майбутніх вихователів соціально-професійних компетенцій, а саме: змістово-технологічної інтеграції навчальних курсів та дисциплін за вибором студентів, що передбачені навчальним планом, а також позааудиторної навчально-професійної, громадсько-педагогічної діяльності й волонтерського студентського руху. У контексті вищезазначеного зауважимо на конструктивному досвіді, що склався на відділенні «Дошкільна освіта» в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Йдеться про суспільно-значущу, регіонально вагому і суто соціально-професійно цінну діяльність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у межах Волонтерського центру «Час творити добро».

Вагомим нам видається ще й такий аспект порушеної проблеми: наскільки компетентно майбутній вихователь визначає сутність саме суспільної діяльності – чинника вдосконалення соціальних навичок дошкільників. Дослідники, які вивчають змістове наповнення такого явища (процесу), в його трактуванні акцентують на різних аспектах: йдеться і про будь-яку діяльність, що відбувається у суспільстві (М. Кирилова), і про ту сферу, яка формує співвідношення між особистісним і суспільним (Т. Мальковська), і про діяльність, що

не передбачає матеріальних винагород (В. Мордкович). У нашому розумінні, задля набуття позитивної динаміки процесу розвитку суспільних навичок у дітей дошкільного віку, їх якісної характеристики (точність, згорнутість, широта застосування, автоматизм), принципово важливим є трактування суспільної діяльності (дій, операцій) як праці, що вмотивована інтересом до подій у соціумі, потребою бути причетним до «суспільно запитаних» дій, виявляючи і бажання набути первинного «соціально схваленого» досвіду, й інтенсивне переживання через недосконалість (з огляду на свій вік) образної просоціальної моделі поведінки.

До того ж, як засвідчує творчий регіональний досвід вихователів-практиків Ізмаїльщини, суспільна діяльність дошкільників має бути, з одного боку, доступною за формою та цікавою для дітей за змістом, з іншого, має супроводжуватися «ситуаціями успіху» та характеризуватися конкретикою досягнень дітей у загальному результаті.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, маючи за мету всебічно підготувати майбутнього вихователя в умовах ВНЗ до вищеокресленого аспекту професійної діяльності, є сенс спрямувати зусилля на готовність студентів навчати дошкільників моделювати соціальні дії, розвивати їх творче ставлення до суспільної діяльності, створюючи в ній «ситуації успіху», стимулювати набуття дітьми соціального досвіду.

З розробкою педагогічної технології такої підготовки студентів у підсистемі «бакалавр-магістр» ми й пов'язуємо перспективи подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кішварь Л. Сільські дитячі садки, які відвідують діти різних національностей // Дитячий садок. – 2009. – № 29–31 (509–511). – С. 59–60.
2. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі: навч. метод. посібник / Т. Піроженко, Л. Соловійова та ін. – К.: Вид. дім «Слово», 2016. – 248 с.
3. Савченко О. Якісна освіта з дитинства – запорука успішного розвитку суспільства // Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики: матер. Всеукр. наук. конф. – К., 2014. – С. 3–6.
4. Сухомлинський В. Як виховувати справжню людину / В. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5 т. – К., 1976. – Т. 2. – 224 с.
5. Kehily M. An Introduction to Childhood Studies / M. Kehily. – Open University Press UK Limited, 2001. – 250 p.
6. Квас О. Дитинство як педагогічна категорія на зламі XX та XXI століть // Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор: Матер. міжнар. наук.-пр. конф. – Ч. II. – Ялта, 2011. – С. 144–148.
7. Леонтьев А. Анализ деятельности // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – М., 1983. – № 2. – С. 5–17.
8. Калашнікова Л. Навчально-виховне середовище педагогічного університету як один із чинників формування соціальної позиції студентів // Наукові праці: навч.-метод. журнал. – Вип. 239. Том 251. – Педагогіка: Миколаїв: Вид-во МДУ ім. Петра Могили, 2014. – С. 15–18.
9. Ямницький О. Ціннісні орієнтації в життєдіяльності особистості // Науковий вісник ПНПУ ім. К. Ушинського. – 2013. – № 7–8. – С. 116–121.
10. Дем'яненко Н. Контекстність підготовки майбутнього педагога : теоретичні підходи, напрями реалізації // Проблеми освіти : наук. зб. – Вип. 70. – Ч. I. – К., 2012. – С. 36–42.